

Мақалалар тізімі:

Бүлікшілер үш қабатты универмаг үйін басып алған соң, нағыз анархия басталды.

– «Хозтовар» дүкенінің ой-ран-ботқасы шығып, темекі сататын лавка төңкеріліп жатты, – дейді сол бүлік кезінде Теміртауда құрылысшы болып істеген Нина Семеновна Калашникова. Митингіге шыққандардың қарасының көптігі соншалық, не болып, не қойып жатқанын сырттан бақылау мүмкін емес еді. Жастар «универмагті» тонап жатты. Барлық өлгендерді экскаватормен қазған терең шұңқырға көміп, бульдозермен тегістеп тастапты деп естідік. Әйтеуір өлгендердің көп болғаны анық. Себебі бей-берекет атылған оқ кез келген адамды жұлып түсіретіндей еді. Осындай тәртіпсіздіктер мен жүгенсіздіктер үш күнге созылды.

Бүлікті ұйымдастырушыларға ашық сот болып, бес адам ату жазасына кесілді. Жалпы, бүлік кезінде ресми мәлімет бойынша 11 адам оқиға орнында қаза болса, бесеуі ауруханада көз жұмады...

1959 жылы тамыздың 1-інде басталып, үш күнге созылған тарих бетіндегі «тыртық - тың» шымалдығы 90-жылдардың басында ғана там-тұмдап түріле бастады. Алдағы уақыттарда құқықтанушы ғалымдар мен тарихшылар алып құрылыстағы осы келеңсіз оқиғаның себеп-салдарын әлі де болса зерттеп оң баға береді деп үміттенеміз.

1. Қызылов, М. Құндақтаулы құпия құндылығы [Мәтін]: [Теміртау оқиғасына 60 жыл] // Ortalyq Qazaqstan.- 2019.- 1 тамыз (№83). - 4 б.
2. Қызылов, М. Теміртау оқиғасы: оқ атуға бұйрық берген кім? [Мәтін]: [1959 жылғы Теміртау оқиғасы жайлы] // Egemen Qazaqstan.- 2019.- 1 тамыз (№146).- 8 б.
3. Теміртау қақтығысы [электронды ресурс] қол жеткізу режимі: <https://e-history.kz/kz/publications/view/2699>
4. Бондарь, А. Мятежным событиям в Темиртау - 60 лет [Текст]: [материалы о бунте 1959 года в Темиртау] / А. Бондарь // Вечерняя газета.-Темиртау.- 2019.- 24 июля (№30).- С.1-3.
5. Бондарь, А. Мятежным событиям в Темиртау - 60 лет [Текст]: [о событиях 1959 года // Вечерняя газета. - Темиртау.- 2019.- 24 июля (№30).- С.1-3.
6. Бондарь, А. Подробности темиртауского бунта от очевидца [Текст]: [о бунте 1959 года в Темиртау] // Вечерняя газета. - Темиртау.- 2019.- 31 июля (№31).- С.15-17.

**Құрастырушы:
АББ библиографы
Жанашева К.А.**

ОК телефоны: 8(7213)98-47-60
Факс: 8(7213)44-66-81
E-mail: tcsqb@mail.ru

«Теміртау қаласының
орталықтандырылған
кітапханалар жүйесі» КММ
Ақпараттық-библиографиялық бөлім

Теміртау оқиғасы

**1959 жылғы тамыз
бүлігіне 60 жыл**

Жаднама

Теміртау, 2019

Қазақстан Магниткасы тарихының бетіндегі қара дақ – Теміртаудағы тамыз бүлігінен бері алпыс жыл өтіпті...

Бәрі 1958 жылы Теміртауда салынып жатқан металлургиялық комбинаттың Бүкілодақтық екпінді комсомол-жастар құрылысы болып жарияланғанынан басталды. Күллі Кеңес Одағында бес жылдықтың балғасы «Қазақстан Магниткасына!» деп солқылдата соғылды. Түкпір-түкпірден студенттер мен еріктілер өздеріне картадан ғана таныс қазақ даласына қарай пойызбен

ағылды. Олардың ішінде қылмыстық элементтер де аз емес еді. Үйлестіру жұмысы ақсап жатты. Қолдары бос жастар еріксізден күндерін ішімдік ішумен өткізді. Соған орай тұрмыстық кикілжіндер де жиі болған. Құрылысқа келген жастар мидай араласып кеткеннің орнына өз арасында оқшаулыққа барған. Топ-топ болып бөлшектенген. Оның үстіне Болгариядан жолдамамен жас жұмысшылардың келуі істі одан әрі шиеленістіре түскен. Өйткені жергілікті билік оларға барлық жағдайды жасауға ұмтылған. Мәселен, асханада бірінші болып болгарлар тамақтанған. Қалған ел оның соңын тосып тұратын болған. Моншаға түскенде де солай еді. Қалған жұрт шатырларды

паналағанда, оларға тұрмысқа қолайлы баспаналар бөлінді. Бұл әлеуметтік теңсіздік көпшілікке қыжыл болып жабысқан. Ерте ме, кеш пе ол сыртқа шығуы тиіс болатын.

Теміртау трагедиясын көзбен көргендердің естеліктерінің бәрі «көтерілістің» тууына себеп болған нәрсе жаңа табиғи ортаға үйрене алмау, ауыз судың жетімсіздігі, төмен еңбекақы, асханадағы сапасыз түскі ас, дүкенде керек-жарақтың болмауы және тұрғын үй проблемасының шешілмеуі дегенге саяды. Сол жылдары жүргізуші болып еңбек еткен Владимир Зыков, сол оқиғаны былайша еске алады: – Мен комсомолдық жолдамадан деревнялы жерден келгенмін. Бүліктің шығуы жағдайдың жоқтығы мен тамақтың нашарлығынан емес деп ойлаймын. Себебі Теміртаудағы жағдай Ресей селолары мен деревняларымен салыстырғанда, әлдеқайда артық деуге болатын. Себеп басқада: екпінді құрылысқа бағыт алған комсомол жастарды қатаң іріктеу болмады, ниет еткен кім көрінгеннің бәріне жолдама берілді. Еріктілердің арасында бұрын сотталғандар мен арамтамақтар, екі қолын қайда қоярын білмей жүрген еріккендер мен үлкен ақша табамыз деген есек дәмемен келгендер көп болды. Барлығын палаткалы, вагонды қалашыққа әкеп төгіп, үстерінен бақылау орнатқан жоқ. Жұрт арасында жұмыс істеудің орнына карта ойнау, арақ ішу, ұрлық-қарлық, төбелес, жын-ойнақ жасау етек алды.

«Төңкерісті» тудырған себеп немесе Павел Гурылев деген тағы бір жүргізушінің сөзі: – Ол бір өте қиын кез еді. Ауыр, оның үстіне түгел қолмен атқарылатын жұмыс үшін күніне 1 сом 70 тиыннан төлейтін. Асханадан тамақтану ақырет еді, ол үшін әр бригадadan

бір адам таң атпай кезекке тұруы керек. Палаткалы қалашықта адамдар ортаға от жағып, қара суға құрғақ рожки пісіріп жейтін және сол отқа шұлғау кептіретін. Ауыз су мен жуынатын әрі шайлық суды күніне бір рет сырттағы бөшкеге құйып кетеді. Кейде қара су таппай, кейде борсып кеткен су ішуге тура келеді. Ет емге табылмайтын. Картоптың өзі тапшы, басқа жеміс-жидекті айтпағанда. Әрі палаткада 40 адам бір-бір жұқа көрпемен ұйықтайтын, оның үстіне ас ішіп-тұруымыз ақылы еді, - дейді.

Тамыздың 1-күні асханадағы ашық наразылықтың соңы ашулы топтың лап қойып, дүкендерді, базарды, асхананы тонауына ұласты. Спирт пен тамаққа қарық болған бүлікшілер ол аздай қалалық милиция

бөлімін (ол кезде осылай аталған) қоршауға алды. Білектеріне қызыл шүберек байлаған қаптаған халықтық дружина жастарды тоқтатуға күш салды. Бірақ қызынып алған қарсы жақ тас пен таяқ жаудырған соң, олар шүберектерін шешіп тастап, қалың топтың арасына сіңіп кетуге мәжбүр болды. Әскерлер қалың топқа қарсы оқ жаудыруды бастады.